

ساری پژوهی - ۲۶

ساری در سفرنامه‌های ایران

قاجار و پهلوی اول

دکتر علی رسا مهر نثلی

رسا مهر نوین، ۱۳۹۵

سرشناسه	: رستم نژاد نشلی، علی، ۱۳۶۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: ساری در سفرنامه‌های ایرانی قاجار و پهلوی اول/ علی رستم‌نژاد نشلی.
مشخصات نشر	: تهران: نشر رسانش نوین، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	: ۲۸ ص.
فروست	: ساری پژوهی/ دبیر مجموعه سیدرحیم موسوی ساری؛ ۲۶.
شابک	: دوره ۹- ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۹۲-۶۲ : : ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۹۲-۰۰-۱
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: ساری -- سرگشتنامه
موضوع	: سفرنامه‌ها
موضوع	: ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۰۴ - ۱۳۲۰
شناسه	: موسوی، سیدرحیم، ۱۳۵۲ -
شماره افزوده	: ساری پژوهی؛ ۲۶.
ردی کنگ	: ۱۳۹۲ ج ۲۶ س ۲۵ الف / DSR۲۰۹۵
رده بندی	: ۹۵۵/۲۲۲
شماره کتابخانه	: ۴۱۳۶۲۲

تهران، خیابان بهار شمالی، کوچه سحیبا، کوچه شیرازی، پلاک ۷، واحد ۲
 تلفن: ۷۷۵۳۰۵۳۶ - ۲۱۳۰۹۱۳۱ • www.rastmanesh.com

ساری در سفرنامه‌های ایران (حاج رویای اول)

دکتر علی رستم‌نژاد نشلی

دبیر مجموعه ساری پژوهی: سیدرحیم موسوی - روی

طراحی جلد: زهره ایزدی‌راد

ویراستار: سمیه رحمانی چراتی

صفحه‌آرایی و گرافیک: علیرضا علی‌نژاد

اجرا: فرشاد علی‌نژاد

لیتوگرافی: فیلم‌گرافیک

چاپ: متین

صحافی: ولیعصر

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

چاپ اول، تهران، ۱۳۹۵

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

فهرست

۷.....	پیش سخن.....
۱۱.....	مقدمه.....
۱۲.....	سفرنامه استرآباد و مازندران و گیلان، اثر میرزا ابراهیم.....
۱۴.....	بناهای ساری به گزارش میرزا ابراهیم.....
۱۵.....	اقتصاد ساری.....
۱۶.....	سفرنامه ناصرالدین شاه.....
۱۷.....	سفرنامه ناصرالدین شاه در سال ۸۳- ۱۲۸۲ هـ. ق.....
۲۱.....	سفرنامه ناصرالدین شاه در سال ۱۲۹۲ هـ. ق.....
۲۵.....	سفرنامه تحف اهل بخارا اثر میرزا سراج الدین.....
۳۰.....	رکن الاسفار: افضل الملک.....
۳۴.....	سفرنامه رضاشاه به قلم فرج الله بهرامی.....
۳۸.....	بررسی و ارزیابی.....
۴۱.....	پیوست ها.....
۴۶.....	کتاب نامه.....

تحول در تاریخ نگاری و تاریخ نگاری و رواج تاریخ نگاری اجتماعی موجب تنوع منابع تاریخی در عصر قاجار شد. خاطره نویسی و یادداشت هایی که اغلب به «روزنامه» معروف شدند، در بین کارگزاران حکومتی به صورت یک سرگرمی و البته تشخیص طلبی درآمد، به خصوص از عصر ناصری که سفرنامه های متعددی توسط شخص شاه نوشته می شد، باعث تأسی درباریان به این اقدام شد. امکان چاپ سفرنامه در مدت زمانی کوتاه نسبت به گذشته انگیزه های سفرنامه نویسی را بالا برد.

سفرنامه های ایرانی عصر قاجار در مورد مازندران، نسبت به سفرنامه های خارجی تعداد اندکی را شامل می شوند. همین تعداد اندک نیز از نظر محتوی قابل قیاس با همتایان غیرایرانی نیستند، به جز سفرنامه میرزا ابراهیم که به نظر می رسد بر اساس یادداشت های مکنزی تنظیم شده است. از میان سفرنامه های متعدد ایرانی مربوط به مازندران تنها شش سفرنامه از عصر قاجار و یک سفرنامه از دوره پهلوی اول، گزارش های به نسبت خوبی درباره ساری ارائه می دهند.

سفرنامه استرآباد و مازندران و گیلان اثر میرزا ابراهیم؛

دو سفرنامه از ناصرالدین‌شاه در سال ۸۳ - ۱۲۸۲ هـ. ق و سال ۱۲۹۲ هـ. ق؛ سفرنامه اعتمادالسلطنه از ملتزمین رکاب سفر دوم؛ سفرنامه تحف اهل بخارا، نوشته میرزا سراج‌الدین؛ رکن‌الاسفار به قلم افضل‌الملک و سفرنامه اولین سفر رضاشاه به مازندران به قلم فرج‌الله بهرامی؛ در این نوشته بررسی مختصر خواهد شد. چینش این سفرنامه‌ها براساس ترتیب تاریخی صورت گرفت. مجموعه سفرنامه‌های بررسی‌شده در این مختصر بخشی از تاریخ اجتماعی شصت و پنج ساله ساری از ۱۲۳۹ ش/ ۱۸۶۰ م تا ۱۳۰۵ ش/ ۱۹۲۶ م را دربرمی‌گیرد.

سفرنامه استرآباد و مازندران و گیلان اثر میرزا ابراهیم

میرزا ابراهیم در ۲۹ رمضان ۱۲۷۶ هـ. ق/ ۲۰ آوریل ۱۸۶۰ م سفر خود را از تهران آغاز کرد و پس از عبور از دامغان، سمنان، شاهرود و استرآباد از سمت شرق وارد مازندران شد. سفر وی در ۲۰ ذی‌قعدة ۱۲۸۷ هـ. ق/ ۴ ژوئن ۱۸۶۱ م در آستارا به پایان رسید. گویا مؤلف اطلاعات ساری در کتاب را برای «برنهاد دارن» جمع‌آوری کرد (میرزا ابراهیم: ۲۵۳: ۲۱۹). قبل از ورود به شهر ساری از روستاهای «سمندره» در یک فرسخ و نیم به شهر ساری، بلندآوجا با هشت در دکان، دوتال‌جال و آزادکلا با چهارده دکان گالی‌پوش و پل کوچک را دید. آستارا، مقبره امامزاده عباس با گنبد آجری «عبور نمود» (همان: ۹۱).

میرزا ابراهیم پس از عبور از «پل تیجن که هفده چشمه دارد و آقامحمدشاه بنا نهاد» از هفت پل کوچک دیگر، آب‌دنگ‌سر در سمت راست خیابان با طویله و کاروانسرای گالی‌پوش، کوره آجرپزی، باغ نارنج با یک باب تالار سفال‌پوش و پل سنگی گذشت تا بتواند از دروازه شهر داخل قلعه و شهر ساری شود. «شهر ساری، دارالحکومه حکمران مازندران می‌باشد و الحاله